

V MAKSESÜSTEEMID

Pankadevaheliste maksete arveldussüsteem

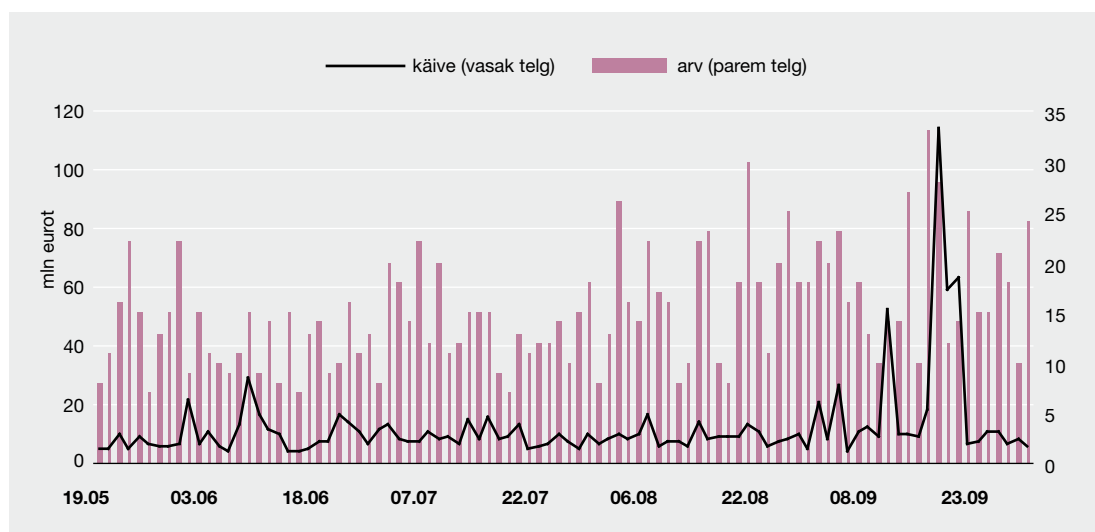
Eesti Pank haldab kolme pankadevahelist arveldussüsteemi – riigisiseste maksete arveldamiseks tavamaksete arveldussüsteemi ESTA ja kiirmaksete arveldussüsteemi EP RTGS ning üleeuroopaliste euromaksete arveldussüsteemi TARGET2-Eesti.

Viimase poole aasta olulisim muudatus Eesti Panga arveldussüsteemides on üleeuroopaliste euromaksete arveldussüsteemi **TARGET2-Eesti** rakendamine 2008. aasta 19. mail. Uue ja efektiivsema piiriülese süsteemi kasutuselevõtuga lõpetati selle eelkäija TARGETi tegevus.

TARGET2-Eesti töösoleku esimesel poolaastal on Eestis tegutsevad pangad¹ teinud TARGET2-Eesti vahendusel makseid küllaltki tagasihoidlikus mahus – iga päev tehakse keskmiselt 15 makset keskmise väärtusega 12,3 miljonit eurot (vt joonis 1). Ligi pooled (49%) neist on klientide algatatud üleeuroopalised euromaksed.

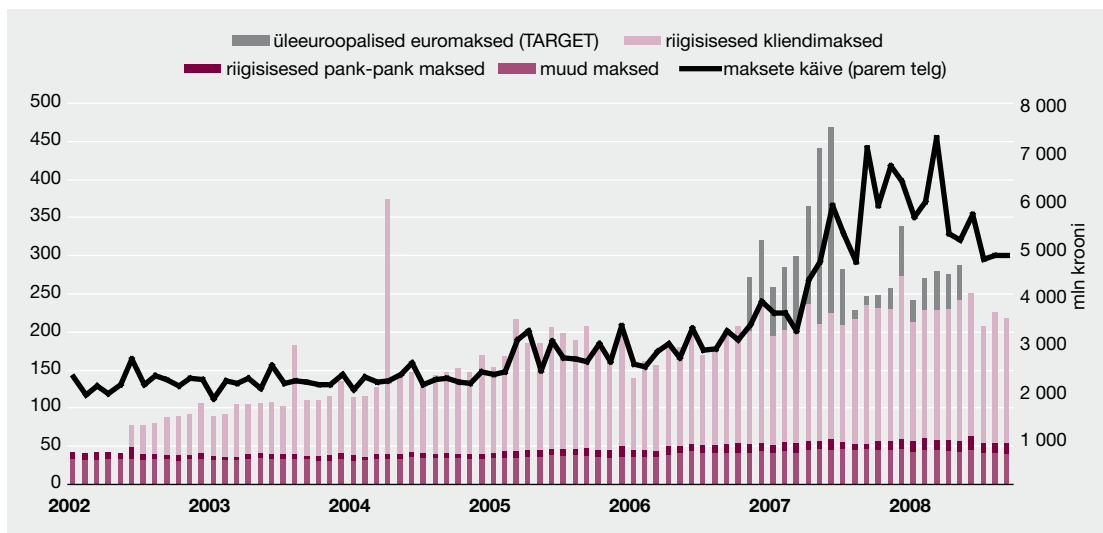
Kuigi TARGET2 käibelevõtmine mitmekesisitas pankade piiriüleseid arveldusvõimalusi, ei ole Eestis tegutsevad pangad TARGET2 veel omaks võtnud ja alternatiivse kiirmaksete kanali kasutamine ei ole hoogu sisse saanud. TARGET2 vahendusel laekuvaid makseid on aga kümme korda rohkem kui algatatavaid. Iga päev laekub Eesti pankadele ja pangaklientidele keskmiselt 160 euromakset keskmise väärtusega 12,3 miljonit eurot. Kuna suurima turuosaga krediidiasutused hakkasid septembri lõpus aktiivsemalt TARGET2-Eesti vahendusel makseid tegema, kasvas tehingute maht sellest ajast oluliselt.

EP RTGSi maksete arv ja käive on aastaga vähenenud: maksete arv on langenud 19% ning maksete käive 4% (vt joonis 2). 2008. aasta II ja III kvartalis tehti kiirmaksete süsteemi vahendusel iga päev keskmiselt 277 makset; süsteemis arveldati iga päev 5 miljardit krooni. Pangaklientide algatatud 171 makset päevas moodustavad 60% maksete koguarvust.

Joonis 1. TARGET2-Eestis arveldatud maksete arv ja käive päevas

¹ TARGET2 liikmed on Eesti Pank, Swedbank (endine Hansapank), SEB Pank, Sampo Pank, Nordea Pank, Eesti Krediidipank, Marfin Pank ja Tallinna Äripank.

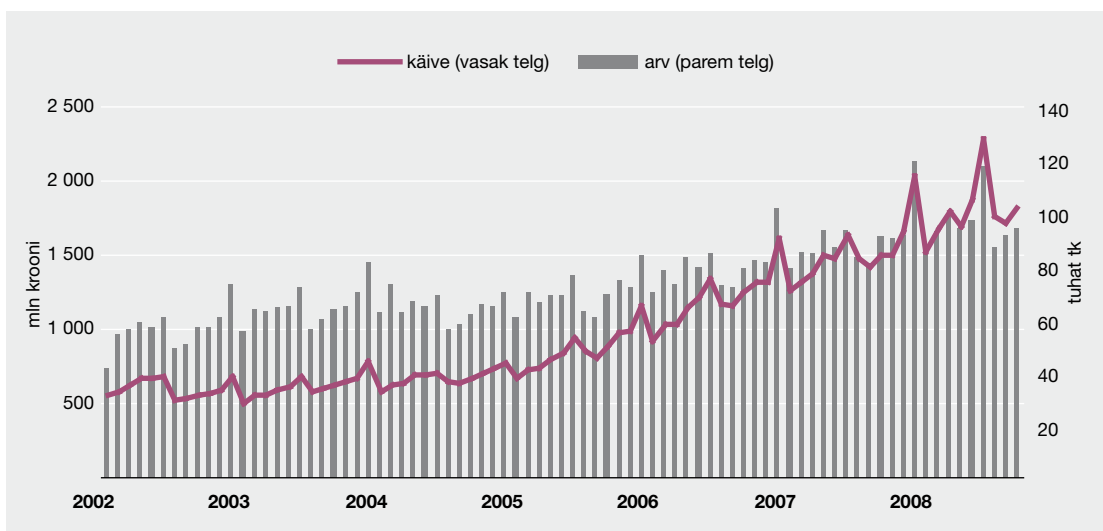

Joonis 2. EP RTGSis arveldatud maksete arv päevas ja kuu keskmine päevakäive

Peamiseks maksete arvu vähenemise põhjuseks on EP RTGSi struktuuri muutatus – üle-euroopaliste euromaksete ülekandumine RTGSist TARGET2e.

ESTAs arveldati 2008. aasta II ja III kvartalis keskmiselt 97 000 makset päevas ehk 10% rohkem kui aasta tagasi (vt joonis 3).

Kuna üha enam suurmakseid arveldatakse RTGSi asemel ESTA vahendusel, siis näitab kasvutrendi ESTA keskmine päevakäive. Aasta jooksul kasvas keskmine käive 23% 1,8 miljardi kroonini päevas. Tavamaksete arveldussüsteemi vahendusel arveldatavate maksete keskmine suurus on kasvanud 19 000 kroonini.

Joonis 3. ESTAs arveldatud maksete arv päevas ja kuu keskmine päevakäive

Makseviisid

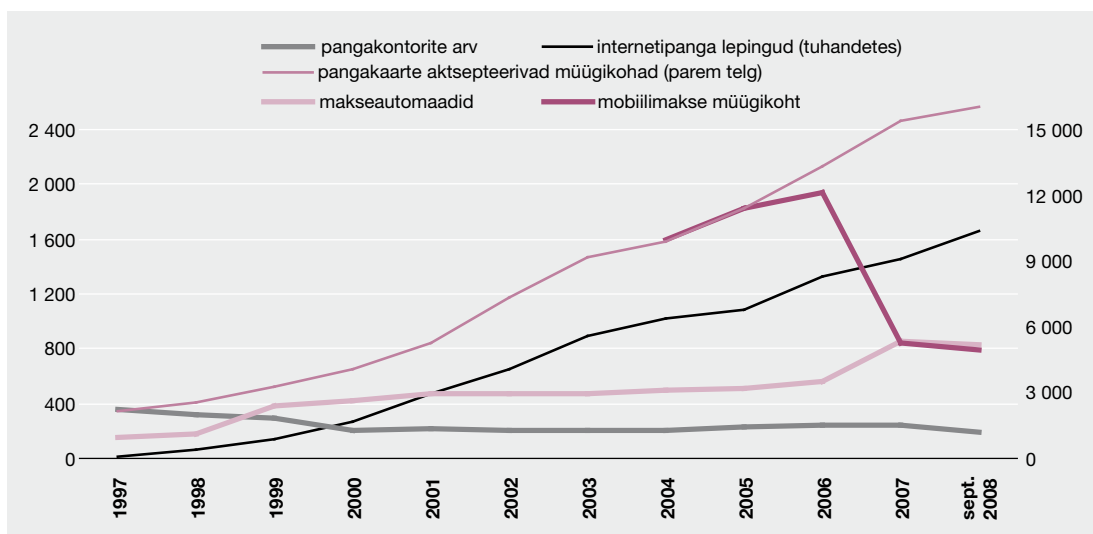
Maksete teostamise keskkond

TNS Emori igasügisese finantskäitumise uuringu tulemused kinnitasid, et elektroonsete maksekanalite kasutus on veelgi kasvanud. Erinevatesse elanikerühmadesse kuuluvate inimeste harjumused on siiski veel erinevad ja pangakanalite kasutamine on enim levinud nooremate ning jõukamate inimeste seas. Vanemate ja madalama sissetulekuga inimeste seas leidub endiselt arvestataval määral neid, kes eelistavad tasuta sularahas või postkontori vahendusel. Endiselt on populaarseimad makseviisid püsi- ja otsekorraldused ning internetipanga ülekanded.

Pangakaardi kasutamine on möödunud aastaga muutunud veelgi sagedasemaks. See on keskmiselt rohkem kasvanud nendes segmentides, kus kasutuse osakaal on olnud keskmisest kõrgem ka varasematel perioodidel, ehk tallinlaste ja nooremate elanike seas. Enamik kaardiomanikke kasutab ostude ja teenuste eest tasumiseks deebetkaarti. Krediitkaardiga tasujate hulk on küll kasvanud, aga moodustab siiski veel vähem kui kümnendiku kõigist pangakaardi kasutajatest. Sularahaga eelistavad maksta endiselt madala sissetulekuga inimesed ja pensionärid.

Inimeste maksmisharjumused ja -eelistused on tugevasti seotud **sissetulekute laekumise viisiga**. Uuringutulemused kinnitasid, et nii nagu varasematel aastatelgi, on viimasel ajal kasvanud nende inimeste hulk, kelle sissetulekud laekuvad arvelduskontole (89% töötasudest ja riiklikest toetustest laekub arveluskontole). Sularahas sissetuleku saajate hulk on langenud 19%ni (2007. a 26%). Teistest enam saavad siiani sissetulekut sularahas need, kelle sissetulek jääb oluliselt alla Eesti keskmisele (alla 7000 krooni kuus), ning pensionärid. Samas on ka pensionärid hakanud üha enam eelistama sissetulekute laekumist arvelduskontole.

Viimase aasta jooksul on kasvanud **pangakaarte aktsepteerivate müügikohtade** (16 001) ja ka **pangaautomaatide** arv (1002), kuid seda peamiselt sularahaautomaatide arvu kasvu toel (vt joonis 4). Ainult makseteks mõeldud automaatide hulk vähenes aasta jooksul 25% ja septembri lõpuks oli töös vaid 75 automaati. Samuti on peaaegu kahe kolmandiku võrra vähenenud mobiilimakseid aktsepteerivate müügikohtade arv – 2152st 796 müügikohani.

Joonis 4. Jaemaksete teostamise võimalused Eestis aastate lõikes (perioodi lõpu seisuga)

Krediitiasutuste vahendusel teostatavad maksed

Nii nagu varasematel aastatel, kasutatakse **sularahata makseviisidest** jätkuvalt aktiivsemalt kaardimakseid ja maksekorraldusi (vt joonis 5). 2008. aasta septembris moodustasid need vastavalt 56% ja 37% kõigist sularahata maksetest. Enimkasutatavad maksekorralduse teostamise kanalid olid interneti- ja telebank, mis hõlmasid ligikaudu 88% kõigist maksekorralduste tehingutest. Samuti on populaarsust kogunud püsikorraldused, mis moodustasid kõigist sularahata maksetest küll vaid 3,2%.

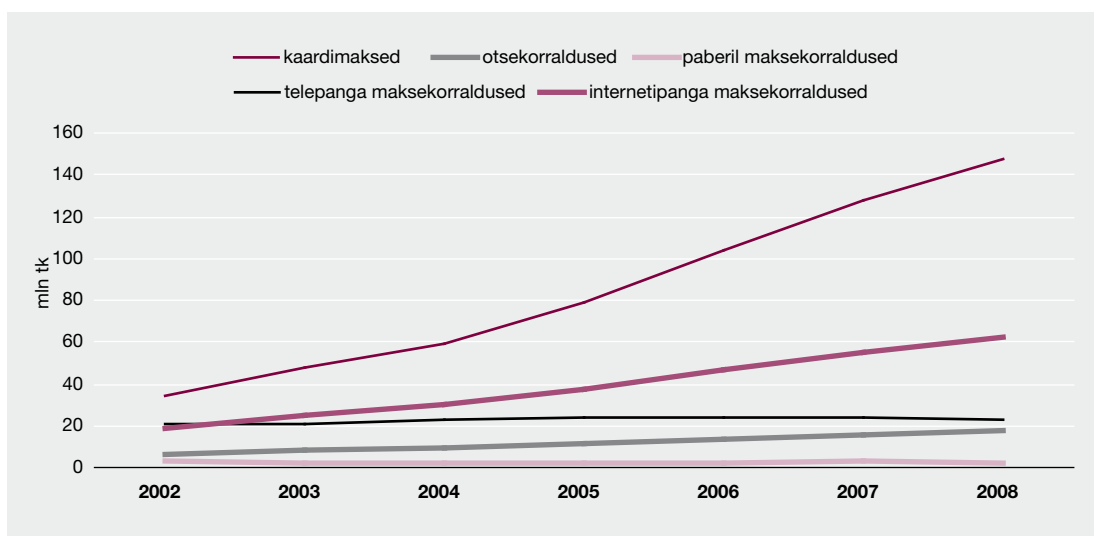
Sularahata maksete kogukäive on aasta jooksul kasvanud ligikaudu 25%. Kõige enam on käibe poolest suurenenud püsikorralduste ja otsekorralduste maht – vastavalt 120% ja 84% –, kuid nende osakaal kogukäibes on siiski veel väike. Samasugune on olukord kaardimaksetega, mis tehingute mahult on suurima osatähtsusega, aga

mille käive on väga madal, moodustades alla 1% kogukäibest. Põhiosa sularahata maksete käibest hõlmavad paberil maksekorralduste ning interneti- ja telepanga vahendusel teostatud maksed (vastavalt 13,3%, 12,3% ja 23,6%).

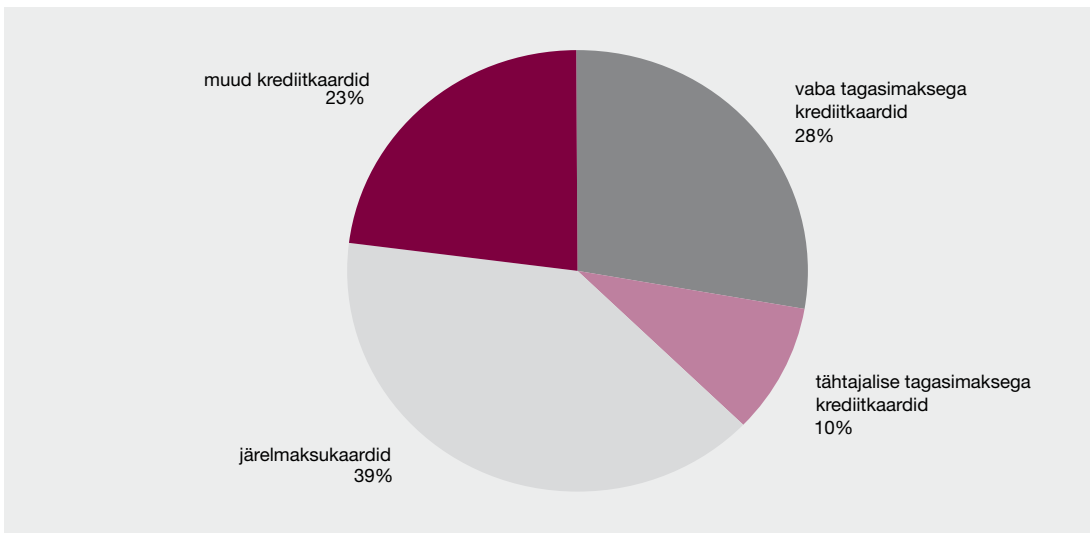
Pangakaartide kasutamine

Viimase aastaga on krediitiasutuste väljastatud **pangakaartide arv** kasvanud ligikaudu 6%. 2008. aasta septembri lõpuks oli kokku väljastatud üle 1,8 miljoni kaardi, millest enamiku moodustavad deebetkaardid (75%). Aktiivsete pangakaartide osatähtsus on püsinud nii deebetkui ka krediitkaartide puhul eelnevate aastatega samaväärsel tasemel (vastavalt 80% ja 56%).

Krediitkaartidest on enim levinud järelmaksukaardid ja vaba tagasimaksega krediitkaardid (vt joonis 6). Samas väheneb tähtajalise tagasimaksega krediitkaartide osakaal pidevalt. 2008. aasta septembri lõpuks oli see taandunud 9,6%le.

Joonis 5. Enimkasutatavad makseviisid Eestis

Joonis 6. Krediitkaartide osakaal Eestis (2008. aasta septembri seisuga)

Järelevaataja hinnang

Eestis toimivates arveldussüsteemides ei tulnud viimasel poolaastal ette selliseid juhtumeid, mis oleksid ohtu seadnud riigi finantssektori stabiilsuse. Üleilmse finantskriisi mõjul arveldussüsteemides tehingute maht küll suurenes, kuid tänu piisavatele puhvritele ei tekkinud arveldussüsteemides tõrkeid, mis oleksid kaasa toonud süsteemse riski realiseerumise arveldussüsteemides või finantssektoris üldisemalt.

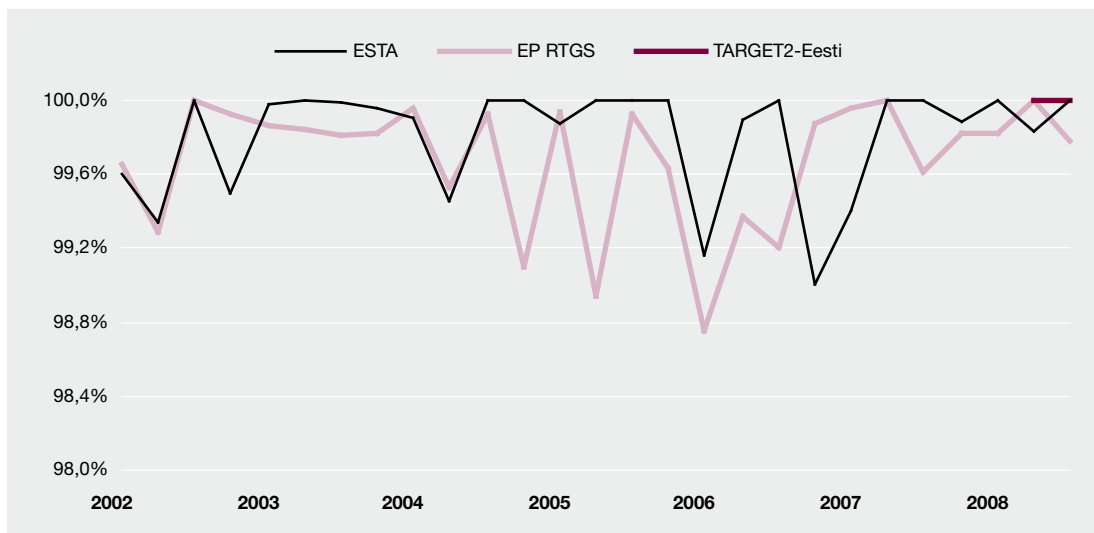
Eestis toimivate eriti oluliste arveldussüsteemide (TARGET2-Eesti, EP RTGSi ja ESTA) funktsionaalsus ja põhimõtted on kavandatud nii, et erinevate riskide realiseerumise võimalused on viidud miinimumini. Viimase poole aasta jooksul leidsid aset siiski ka mõningad tõrked. EP RTGSi esines üks sidekatkestusest tulenenud tõsine

tõrge², mille tagajärjel oli süsteemi töö katkenud 1 tund ja 30 minutit (vt joonis 7). Sidekatkestuse tekitanud viga lokaliseeriti ja parandati; ühe kiirmakse arveldamiseks rakendati talitluspidevuse plaani protseduure. EP RTGSi käideldavuse tase oli II kvartalis 100% ja III kvartalis 99,78%.

ESTAs oli vaadeldaval perioodil samuti vaid üks kõiki süsteemiosalisi puudutav sidekatkestus kestusega 1 tund ja 15 minutit. ESTA käideldavuse tase oli II kvartalis 99,83% ja III kvartalis 100%.

Üleeuroopalises kiirmaksete süsteemis TARGET2 esines küll tõrkeid, kuid süsteemi TARGET2-Eesti need ei mõjutanud. TARGET2-Eesti käideldavus oli perioodi jooksul 100%. Finantsstabiilsusele arveldussüsteemides esinenud tõrked mõju ei avaldanud.

² Riskihalduse protseduurireeglite kohaselt loetakse tõrget tõsiseks, kui insidendist on haaratud mitu süsteemiosalist või see toob kaasa talitluspidevuse rakendamise või arveldussüsteemide käideldavuse languse.

Joonis 7. Pankadevaheliste arveldussüsteemide käideldavus

FINANTSKRIISI MÕJU FINANTSSEKTORI KÄITUMISELE EESTI PANGA ARVELDUSSÜSTEEMIS

Finantskriisi mõju pankadevahelistele arveldussüsteemidele võis märgata septembri keskpaigast oktoobri keskpaigani. Sel ajal suurenes oluliselt pankadevaheliste arvelduste maht. Sealhulgas tekkis kokku ligi 8 miljardi kroonine rahavoog Eesti turul tegutsevate ja suurimat turuosa omavate krediidasutuste vahel. Positsioonide muutusi katsid krediidasutused keskpangaga Eesti krooni ja euro vaheliste ostu-müügi tehingutega. Likviidsusprobleeme krediidasutustel olnud ei ole ja vaid korra tekkis ühel väikepangal ebapiisava arvelduspuhvri tõttu päevasisene tõrge tavamaksesüsteemis arvelduspäeva alustamisel.

Eesti krooni **sularahanõudlus** oli oktoobri alguses veidi suurem kui tavaliselt, kasvades kahe esimese nädalaga 7%, kuid taandudes kuu lõpuks. Suure osa sellest võib kanda pankade võetud ennetavate meetmete arvele, mille eesmärk oli omada tavapärasest rohkem sularaha.

Kohustusliku reservi täitmisega krediidasutustel probleeme ei olnud – kõik pangad täitsid nii septembri kui ka oktoobri lõpus nõutud kohustusliku reservi taset. Euroala intressimäärade finantskriisist tuleneva tavapärasest kõrvalekaldumise³ tõttu täitsid mõned krediidasutused oktoobri keskpaigas kohustusliku reservi nõuet vaid kroonihoiustena Eesti Pangas, likvideerides mõneks ajaks kohustusliku reservi baasi täitmiseks hoitavad kõrgekvaliteedilised väärtpaberid.

³ Tulenevalt pingetest rahvusvahelistel raha- ja kapitaliturgudel muutus mõnele pangale kasumlikumaks hoiustada kogu nõutavat kohustuslikku reservi Eesti Pangas, mitte paigutada seda muudesse levinud võlainstrumentidesse, nagu näiteks riigivõlakirjad. Üldjuhul on muudes instrumentides kapitali hoidmine soodsam, kuid kriisi tõttu muutus keskpankades kapitali hoidmine tulusamaks ja turvalisemaks.